

Oktoberkrisen 1962

”Farligaste stunden i mänsklighetens historia”

Eva Björklund

Så beskrev Arthur M. Schlesinger, John F. Kennedys närmaste rådgivare, den kris som förde världen på randen till kärnvapenkrig när USA upptäckte sovjetiska kärnvapenraketer på Kuba 1962. Det är nu 50 år sedan, men utan andra jämförelser verkar risken för storkrig öka igen, nu i Mellanöstern. Så det finns skäl att dra lärdom av hur oktoberkrisen 1962 mellan USA och Sovjetunionen faktiskt kunde lösas diplomatiskt när USA hade en motmakt värd namnet.

Motståndarna träffades 42 år senare

För 10 år sedan organiserade Kuba tillsammans med USAs National Security Archive en konferens om oktoberkrisen med de som i USA och Kuba var direkt inblandade i krishantering, bland andra Fidel Castro och USAs försvarsministern Mc Namara. Arthur Schlesinger, John F. Kennedys närmaste rådgivare som också var med, samtalande sedan på USAs National Public Radio om krisens förlopp med Peter Kornbluh, chef för Kubaprojektet inom National Security Archive. Kornbluh hade givit ut en bok grundad på de hemliga dokument som han fått tillgång till enligt USAs Freedom of Information Act. På Kuba hade också många dokument gjorts tillgängliga. En sammanfattning av samtalet ger en god bild av krisens orsaker, uppkomst och upplösning.

Den 16 oktober informerade CIA fick president Kennedy om att sovjetiska medeldistansraketer installerats på Kuba. Den 22 oktober gav Kennedy order om flottblockad runt Kuba för att stoppa sovjetiska fartyg och uppmanade Sovjet att dra sig tillbaka. Pentagon uppmanade Kennedy att gå till ”förebyggande anfall” men han fruktade konsekvenserna och ville ge Sovjet möjlighet att förhandla. Han ville också utöva påtryckningar via Kuba. På konferensen lades fram dokument som visade att utrikesminister Dean Rusk fick Kennedys uppdrag att via Brasiliens regering föra fram ett budskap till Kubas regering. Men det fick inte framgå att det kom från Kennedy, utan måste läggas fram i brasilianska regeringens namn. För försvarsministern Mc Namara, Ted Sorensen och de övriga USA-deltagarna på konferensen var detta en total överraskning. Budskapet hann dock aldrig fram innan krisen löstes på annat sätt.

På randen till kärnvapenkrig

Den 28 oktober var läget oerhört spant. USA hade upptäckt en sovjetisk ubåt och släppt sjunkbomber. Ubåtskaptenen ville avfira en kärnvapenraket omgående, men hejdades. Kennedy stod så gott som ensam mot sin regering som vill gå till angrepp. Så via tre kanaler föreslog han ett hemligt byte med Chrusjtjov: USA skulle dra tillbaka sina/NATOs kärnvapenraketer från Turkiet 6 månader efter att Sovjet dragit tillbaka sina från Kuba. Det var egentligen ingen större förlust för USA, för raketerna i Turkiet var gamla och otidsenliga och höll redan på att

ersättas av mycket dödligare och mer osårbara raketer på Polarisutbåtarna. Tidsfristen var för att det inte skulle kopplas till oktoberkrisen och uppfattas som ett svek mot NATO och Turkiet. Chrusjtjov gick med på detta den 29 oktober mot löfte från USA att de inte skulle invadera Kuba, vilket heller inte skett. Istället har USAs satsat miljarder för att uppnå sitt mål att återta kontrollen över Kuba med terror och sabotage, ekonomisk, biologisk, propagandakrigföring, finansiellt uppbygge av en inre opposition mm för att svälta ut kubanerna och störta regeringen. Men ingen invasion.

På konferensen för 10 år sedan deltog Fidel Castro tillsammans med Kennedys ministrar och rådgivare samt CIA som planerade mord på honom 40 år tidigare.

Peter Kornbluh konstaterade inledningsvis att krisen inte började i oktober 1962, utan med USAs fientligheter mot Kuba alltsedan 1959. Redan det året inleddes både sabotage och ekonomisk krigföring och CIA hävdade att Fidel Castro, Che Guevara och andra ledare borde mördas. 1960 inleddes CIA terrorsabotage i Havanna och i april 1961 kom så invasionen i Grisbukten. Efter nederlaget där inleddes CIA den så kallade Mungooperationen (Operation Mongoose) med organiserad terrorism mot Kuba för att bereda marken för en ny invasion. I februari 1962 lade de upp en tidplan som gick ut på att invasionen skulle kunna forts sid 5

Detta verk är licensierat under Creative Commons Erkännande-Icke-kommersiell-Inga bearbetningar 2.5 Sverige licens. För kopia av denna licens besök <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/se/>. Det har Tidskriften Kuba 4/2012 publicerats i www.globalarkivet.se

genomföras i oktober, innan presidentvalet i november, och därmed – självklart segerrik - även bidra till presidentens återval. Nu blev det en annan oktoberkris istället.

Kuba hade sina skäl att frukta invasion

Kornbluh konstaterade också att kubanerna var fast övertygade om att USA planerade att invadera Kuba igen, vilket de också hade goda skäl att frukta. De kände till CIAs mordplaner, de kände till Mungooperationen och USA fick med sig hela Latinamerika utom Mexiko för att utesluta Kuba ur OAS. De hade alla skäl att tro att USA var fast beslutet att förgöra revolutionen.

Under konferensen erkände Theodore Sorensen, en annan av Kennedys närmaste rådgivare, också detta och bad om ursäkt för Mungooperationens militära inslag. Robert Mc Namara erkände att om han hade varit kuban skulle han också ha trott att USA tänkte invadera igen. Men han erkände också att USAs ledning inte insåg hur kubanerna skulle reagera på detta. Till exempel som Kuba gjorde: de vände sig till Sovjetunionen för militärt bistånd, vilket de fick. Enligt Kornbluh var det dock av egna skäl som Sovjet ville inkludera kärnvapenraketer. De hade USAs raketer riktade mot sig från både Turkiet och Italien.

I maj 1962 kom en sovjetisk jordbruksdelegation till Kuba för överläggningar om bistånd. Där ingick också militärer med uppdrag att föreslå kärnvapenrobotar som enda möjlighet att garantera Kubas säkerhet. Men det ville inte Kuba, enligt Arthur Schlesinger. Han framhöll att Kubas och Fidel Castros roll måste uppmärksammas. Att Fidel Castro inte ville ha raketerna, för det skulle göra Kuba till ett strategiskt mål för USAs krigsmakt. Det skulle också komplicera Kubas förhållande till andra västländer. Kuba kunde acceptera sovjetisk trupp, men inte raketerna, hur defensiva de än kunde klassas. Kuba hade sin egen strategi för att försvara landet vid en invasion, men de behövde vapen, bland annat för att kunna skjuta ner USAs spionflyg och eventuella attackflyg.

Detta framgår också av Chrusjtjovs memoarer: "Vi

insisterade och insisterade och till slut gav Fidel med sig." Men Castro ville göra det offentligt. För det fanns ju inga skäl enligt folkrätten till varför Sovjet inte skulle kunna skicka kärnvapenraketer till Kuba. Men Chrusjtjov ville hålla det hemligt. Han förnekade alla rykten, vilket gav USA ett moraliskt överläge när det ändå blev bekant. Han sa att de skulle offentliggöra det hela efter presidentvalen och då ställa USA inför fullbordat faktum.

Kornbluh bekräftade detta med hänvisning till sovjetiska och kubanska dokument som återger samtal mellan Castro och de sovjetiska förhandlarna och hur de övertalade honom att gå med på robotarna i solidaritet med socialistlägret. Och hur upprörda kubanerna blev när de på radion fick höra att Chrusjtjov gått med på att dra tillbaka robotarna utan att ens tillfråga Kuba.

Stormakternas ointresse för de mindres rätt

Men detta Kubas motstånd mot kärnvapnen kände USAs ledning inte till. Schlesinger säger att de utgick från att Castro välkomnade raketerna som säkerhet mot en invasion. Det var först nu under konferensen som detta kom fram, särskilt från Anastas Mikoyan som hade skickats till Kuba för att lugna Castro och regeringen som var mycket upprörda och besvikna. De hade gått med på att installera raketerna av solidaritet med det socialistiska lägrets försvarspolitiska behov, bara för att sedan utan att tillfrågas se dem dras tillbaka. Det tog flera veckor att övertala kubanerna och visade bland annat att Kuba inte var någon sovjetisk satellit. Detsamma framgick ju också senare när det gällde de två regeringarnas olika syn på och förhållande till länderna i Latinamerika. Och Kuba vägrade att gå med på den FN-inspektion som ingick i överenskommelsen mellan Kennedy och Chrusjtjov.

En av de viktigaste lärdomarna för alla av oktoberkrisen och av USAs fortsatta fientligheter mot Kuba, är enligt Kornbluh "att små länder som Kuba liksom alla andra har sin stolthet, sin historia och försvarar - precis som vi - sitt självbestämmande och rätt att finnas till."